

Роман АБРАМОВ,
учитель Майської СЗШ,
Синельниківський р-н,
Дніпропетровська обл.

ТРАНСОНІМІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ ФЕЛІНОНІМІКОНУ КІРОВОГРАДЩИНИ

УДК 811.161.2'373.2

Статтю присвячено з'ясуванню механізмів творення кличок котів на матеріалі, зібраному в межах одного регіону.
Ключові слова: трансонімізація, оніми, феліноніми.

МОВОЗНАВСТВО

Вагомість дослідження власних назв не підлягає сумніву, адже оніми становлять особливий пласт у лексичній системі мови. Як зазначають укладачі словника української ономастичної термінології Д.Бучко та Н.Ткачова, вони слугують для позначення виокремлених з певного виду об'єктів з метою ідентифікації їх, тобто для них характерна індивідуальна закріпленість за позначуванним об'єктом [5, с. 133].

Проблемам творення онімів різних класів і підкласів особливу увагу приділяють вітчизняні вчені Ю.Карпенко, В.Горпинич, П.Чучка, М.Сюсько, В.Лучик, С.Ковтюх, О.Кирилук та ін.; у російському мовознавстві оніми досліджували О.Суперанська, Н.Подольська, М.Толстой, М.Гінатулін та інші.

Як показав аналіз фелінонімікону Кіровоградщини, одним із продуктивних способів творення кличок котів є трансонімізація. За визначенням Ю.Карпенка, суть такого способу деривації полягає в тому, що «це навантаження цілком новим значенням слова, яке існує в даній мові... У результаті трансонімізації виникають омоніми, лексичні значення яких втратили зв'язок із семантикою початкового слова і не мають нічого спільного з нею» [2, с. 51].

Однак в ономастиці побутують суперечливі думки щодо того, чи є взагалі трансонімізація способом словотворення. Деякі російські науковці (О.Суперанська, В.Сталтмане, Н.Подольська, О.Султанов) вважають, що ці процеси «не пов'язані ніяким чином з деривацією. Вони являють собою так звані «чистий» перехід слова з одного класу імен в інший» [8, с. 48]. А логічну основу такої трансформації (переходу) становить динаміка руху одного поняття в інше на підставі різних зв'язків (причинних, означальних, локативних, ситуативних та ін.).

Мета статті – з'ясувати специфіку трансонімізації як способу творення кличок котів на теренах Кіровоградщини. Реалізація мети передбачає розв'язання конкретних завдань: 1) вивчити, яким чином кваліфікують явище трансонімізації в лінгвістиці; 2) дослідити, від яких класів і підкласів власних назв утворені феліноніми досліджуваної території; 3) установити типові онімопари за асоціативною ознакою.

Традиційно в загальній лінгвістиці дослідники співвідносять трансонімізацію з лексико-семантичним способом словотворення. Ю.Карпенко називає трансонімізацію «найпоширенішим та масовим різновидом застосування лексико-семантичного способу словотворення» [1, с. 36]. Є.Отін наголошує, що при трансонімізації йдеться про лексико-семантичну деривацію оніма [4, с. 15].

Варто зазначити, що багато лінгвістів, зокрема О.Земська та В.Немченко, характеризують лексико-семантичний спосіб словотворення як діахронічний, коли нові слова виникають унаслідок втрати стосунків мотивації, тобто розпаду полісемії в певний проміжок часу. Синхронно ж похідне слово зберігає спільні семи з твірним словом, що й означає полісемію, тобто відсутність акту словотворення, коли з'являється нове значення, а не нове слово. М.Муравицька та В.Левицький відкрили новий «перехідний тип від полісемії до омонімії» (слова з однаковою звуковою формою і різною семантикою, взаємозв'язок якої виразно сприймається мовцями, але він настільки віддалений, що ці слова не є семемами одного слова) [3, с. 59].

Академік Ю.Карпенко теоретично обґрунтував синхронність лексико-семантичного способу словотворення. Для позначення явища, проміжного між полісемією та омонімією, він запропонував термін «мезонімія». На думку дослідника, трансонімізація – це яскравий зразок саме синхронного лексико-семантичного способу творення назв. Нове власне ім'я, утворене від іншого власного імені, може зберігати відносини мотивації, поки обидві назви існують у мові.

Фелінонімний матеріал досліджуваного регіону показав, що значна частина кличок утворена трансонімізацією від таких класів та підкласів онімів:

♦ Антропонімів (імен, прізвищ, прізвицьк) – цей різновид є найпродуктивнішим, адже за своїми особливостями феліноніми найближчі до антропонімів, особливо прізвицьк, оскільки ті й ті функціонують в умовах усної традиції, на відміну від офіційних прізвищ, по батькові тощо. Ці назви утворилися від:

а) імен: *Аліса, Анжеліка, Антон, Анфіса, Арнольд, Васька, Дашка, Елвіс, Єва, Єфросінія, Жозефіна, Лівська, Машка, Мери, Сабріна, Сільва, Сніжана, Соня, Урсюла, Юля* та ін.;

б) прізвицьк: *Маська*;

в) прізвищ: *Бойко, Кузьменко, Чаленко*;

г) конструкцій (ім'я + по батькові): *Ася Олександрівна, Сан Саніч*.

♦ Топонімів – цей тип трансонімізації також належить до найпоширеніших, він ґрунтується на певній подібності між найменованим об'єктом і джерелом його назви. Часто вживаними є похідні від:

а) оронімів: *Гімалай* (від *Гімалії* – множинний іменник; власна назва гір), *Говэрла, Еверест*;

б) ойконімів: *Аляска* (від назви житлового мікрорайону Тернополя), *Лондон, Москва, Онтаріо, Стамбул*;

в) хоронімів: *Квебек* (від назви провінції *Квебек*), *Онтаріо* (від назви провінції *Онтаріо*).

◆ Гідронімів – *Амазонка*, *Байкал*, *Вікторія*, *Волга*, *Дніпр*, *Дунай*, *Інгл* та ін.

◆ Зоонімів – цей тип фіксує взаємний перехід назв з одного підкласу до іншого (наприклад, між кінонімами та фелінонімами – кличками, притаманними як собакам, так і котам) і зумовлений тим, що ці підкласи зоонімів мають тісніші зв'язки, ніж інші. Наприклад: *Абрикос*, *Біцман*, *Данька*, *Димок*, *Полкан*, *Пушок*, *Рекс*.

◆ Міфонімів – у фелінонімії Кіровоградщини фіксуємо найменування котів, утворені вторинною номінацією від власних назв із символічним значенням чи референтними конотаціями, скажімо: *Адніс*, *Аполлон*, *Арес*, *Афродіта*, *Зевс*, *Каліпсо*, *Локі*, *Мавка*, *Мефістофель*, *Нарцис*, *Німфа*, *Одісей*, *Парис*, *Пегас*, *Персей*, *Цербер*, *Ясон*.

◆ Космонімів – ідеться про незначний фелінонімний прошарок онімів, серед них омонімічні назви: *Комета*, *Луна*, *Марс*, *Плутон*, *Ракета*, *Сонечко*, *Юпітер*.

◆ Бібліонімів – *Азazel*, *Габріель*, *Єва*, *Ісус*, *Ліліт*, *Люцифер*.

◆ Теонімів – цей різновид є найменш продуктивним. Зафіксовано небагато кличок, наприклад: *Перун*, *Сварог*, *Троян*.

◆ Хрононімії: *Чорнобиль* (від назви *Чорнобильської катастрофи*).

У більшості випадків вибір певної власної назви як клички для kota відбувається випадково й залежить від уподобань господарів. Рідше між твірною та похідною власною назвою можливий семантичний зв'язок, який нагадує не омонімію, а розвиток багатозначності. Частина мовознавців, серед них О.Суперанська та Н.Подольська, схиляються до думки про логічну, а не дериваційну природу цього явища. Проте навіть вони кваліфікують у таких випадках «міжонімну омонімію», вибудовуючи так звані ланцюжки на основі причинних, локативних, ситуативних, означальних зв'язків.

Серед трансформацій онімів переважають переходи, зумовлені спільністю ознаки та об'єкта. Можна виокремити такі онімопари за асоціативною ознакою:

антропонім → фелінонім (*Соня* – жіноче ім'я і *Соня* – кличка кішки з подібними соматичними особливостями, що притаманні первинному носієві, а саме конкретній людині);

міфонім → фелінонім (*Мавка* – у міфології русалка з довгим лляним волоссям і *Мавка* як кличка довгошерстої кішки);

теонім → фелінонім (*Люцифер* – у християнстві антагоніст Бога і *Люцифер* як кличка kota, який має

психологічні особливості, що асоціюються з цією персоналією);

топонім → фелінонім (*Говэрла* – гора в Україні і *Говэрла* як кличка кішки, за ознаками схожою до гори, характеризується відповідними зовнішніми особливостями (велика, пишна тощо));

хрононім → фелінонім (*Чорнобиль* – назва на позначення екологічно-соціальної катастрофи і *Чорнобиль* як кличка kota, що асоціюється з вибухом, аварією тощо).

«Причинні переходи» зумовлені причинно-наслідковим зв'язком між поняттями суміжних об'єктів. Причина і наслідок утворюють так звану безперервну єдність, віддзеркалену у певних асоціаціях між поняттями. Ці переходи можна віднайти в різних класах і підкласах онімів, відповідно виокремити такі онімопари:

антропонім → фелінонім (*Бійко* – українське прізвище і *Бійко* як кличка kota, названого на честь хазяїв);

хрононім → фелінонім (*Масниця* – свято весняного пробудження природи і *Масниця* як кличка кішки, що народилась або на свято, або в період Масниці).

До локального переходу можна віднести оніми, семантична структура яких містить семи «територія», «місце», «приміщення» тощо. Сюди належить така онімопара:

топонім → фелінонім (*Северінка* – село в Кіровоградській області і *Северінка* як кличка кішки родом із цього села).

Нечасто трапляються випадки так званого ситуативного переносу, у якому зв'язок між онімами опосередкований. Наприклад, онімопару **антропонім → фелінонім** (*Юля* – жіноче ім'я і *Юля* як кличка кішки) можна пояснити так: це позначення походить від зменшувального варіанта імені українського політика *Юлії Тимошенко*, що став, у свою чергу, номінативним.

Отже, процес трансонімізації – усталене і поширене джерело поповнення фелінонімікону Кіровоградщини. Виявлено, що більша частина кличок котів є дериватами від антропонімів (імен, прізвищ, прізвиськ, рідше утворені від конструкцій *ім'я + по батькові*), топонімів, гідронімів, зоонімів (переважно від кінонімів), міфонімів, теонімів та бібліонімів. При цьому вибір клички здебільшого відбувається випадково й залежить вклучно від уподобань господаря, його ставлення до тварини, її характеру тощо. Рідше можливий мотиваційний зв'язок (причинний, означальний, локативний, ситуативний) між фелінонімами та онімами інших класів і підкласів, у якому виокремлюємо онімопари: антропонім – фелінонім, міфонім – фелінонім, теонім – фелінонім, топонім – фелінонім, хрононім – фелінонім тощо.

Література

1. Карпенко Ю. Онімізація і трансонімізація як словотвірний акт / Ю.Карпенко // Шоста республіканська ономастична конференція: тези доповідей і повідомлень (1). – Одеса: ОДУ, 1990.

2. Ковалик І. Вчення про словотвір / І.Ковалик. – Л.: Вид-во Львів. ун-ту, 1961.

3. Муравицька М. Психолінгвістичний аналіз лексичної омонімії / М.Муравицька // Мовознавство. – 1975. – № 3.

4. Отін Є. Що таке топоніміка (вступна лекція до спецкурсу з лінгвістичного красназнавства) / Є.Отін // Струк-

тура і функції ономастичних одиниць: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонДУ, 1992.

5. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д.Бучко, Н.Ткачова. – Х.: Ранок-НТ, 2012.

6. Суперанская А. Общая теория имени собственного / А.Суперанская. – Москва: Наука, 1973.

7. Суперанская А. Аpellятив – онома / А.Суперанская // Имя нарицательное и собственное. – Москва: Наука, 1978.

8. Теория и методика ономастических исследований / А.Суперанская, В.Сталмане, Н.Подольская, А.Султанов; под ред. А.Непокупного. – Москва: Наука, 1986.